

Tiia Lindfors

Kirjoittaja on ensimmäisen vuoden väitöskirjatutkija, joka tutkii EDUCA Doc -tohtorikoulutuspilottiin kuuluvassa väitöstutkimuksessaan varhaiskasvatuksen vuorovaikutteisten lukuhetkien yhteyttä lasten kielellisten taitojen kehittymiselle

Omakuva

Keskusteleva lukeminen – Tutkimusperustainen menetelmä varhaiskasvatuksen lukuhetkiin edistämään lasten osallistumista ja kielellisten taitojen kehittymistä

Varhaiskasvatuksen lukuhetkien määrää ja laatua on kehitettävä. Pedagogisesti toteutetut vuorovaikutteiset lukuhetket edistävät lasten kielellisiä taitoja, kuten sanaston, kuullun ymmärtämisen ja päättelytaitojen kehittymistä. Nämä taidot ovat yhteydessä myöhemmin luetun ymmärtämisen kehittymiseen. Oppilaiden lukutaito on Suomessa heikentynyt, joten varhaiskasvatuksesta lähtien on tärkeää tukea kielellisten taitojen kehittymistä.

ASIASANAT: keskustelevala lukeminen, kielelliset taidot, lasten osallistuminen, varhaiskasvatus

Tausta

Varhaiskasvatuksen keskustelevat lukuhetket ovat tärkeitä lasten aktiivisen osallistumisen ja kielellisen kehittymisen näkökulmasta. Siitä huolimatta varhaiskasvatuksen lukuhetkien määrässä ja laadussa on osoitettu puutteita, sillä vain puolet henkilöstöstä raportoi lukevansa päivittäin lapsille kirjoja (Repo ym. 2019). Suomalaiseen varhaiskasvatukseen kaivataan lisää tutkimusta kehittämään lukuhetkien määrää ja laatua, mutta myös laajentamaan ymmärrystä siitä, että varhaiskasvatuksessa opitut taidot ovat yhteydessä myöhemmin lasten koulumestystykseen ja -motivaatioon.

Sosiokulttuurinen teoria (Vygotsky 1978) taustoittaa lapsen oppimista sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa, joita varhaiskasvatuksen keskustelevat lukuhetket ovat. Huolellisesti suunniteltuina ja tavoitteellisesti toteutettuina lukuhetket edistävät lasten kielellisten taitojen

kehittymistä. Sosiokulttuuriseen teoriaan perustuen työntekijä (esim. opettaja, lastenhoitaja tai sosionomi) sovittaa tarjoamansa tuen vastamaan lapsen lähikehityksen vyöhykettä ja auttaa lasta kohti tavoitteita, joita lapsen on haasteellista vielä itsenäisesti saavuttaa mutta joista hän voi suoriutua työntekijän oikea-aikaisella tuella. Oikea-aikaisen tuen tarjoaminen edellyttää työntekijältä herkkyyttä havaita lapsen tarpeita ja vastata niihin joustavasti tilanteen edellyttämällä tasolla. Laadukkaan lukuhetken opetus- ja oppimisvuorovaikutuksen hallitseva työntekijä auttaa lasta myös säätelemään tarkkaavaisuutta. Hän ohjaa yhteiseen keskusteluun tarinasta, mikä tukee lapsen osallistumista ja kielellisten taitojen kehittymistä sekä siten tarinan ymmärtämistä.

Menetelmänä keskustelevala lukeminen

Vuorovaikutteisiin lukuhetkiin on kehitetty pedagoginen menetelmä *keskustelevala lukeminen*,

TAULUKKO 1. Keskustelevan lukemisen periaatteet ja käytännön esimerkit

Periaatteet	Käytännön esimerkit
Avoimien kysymysten esittäminen	Esimerkiksi <i>mitä, miksi, missä ja milloin</i> -kysymykset <i>Mitä tarinassa mahtaa seuraavaksi tapahtua?</i> <i>Miksi Onni on surullinen?</i> <i>Missä sinä olet käynyt eväsretkellä?</i> <i>Milloin taskulamppua voidaan tarvita?</i>
Lasten vastauksien toistaminen ja laajentaminen sekä jatkokysymysten esittäminen	Lapsi: <i>Katso! Koira!</i> Työntekijä toistaa ja laajentaa: <i>Kyllä, siellä on iso, musta koira. Minne koira mahtaa olla kulkemassa?</i>
Informatiivisen palautteen antaminen	Työntekijä: <i>Mitä Onni on leipomassa?</i> Lapsi: <i>Marjapiirakkaa.</i> Työntekijä: <i>Katsotaanpa yhdessä. Mitä täällä kuvassa näkyy? (Ei vastausta)</i> <i>Täällä kuvassa näkyy kinkkua, juustoa ja tomaattia. Onni taitaa leipoa kinkkupiirakkaa.</i> Tarvittaessa mallinnetaan lapselle oikeaa vastausta sensitiivisesti, jotta hän ymmärtää oman ja oikean vastauksen välisen eron.
Lasten aloitteisiin vastaaminen	Työntekijän tarinan lukeminen etenee, kunnes lapsi hihkaisee: <i>Katso! Minä näen viisi autoa!</i> Työntekijä huomioi ja vastaa lapsen aloitteeseen: <i>Lasketaanpas yhdessä, kuinka monta autoa kuvassa näkyy. 1 – 2 – 3 – 4 – 5! Kyllä, sinä laskit hienosti autojen lukumäärän oikein! Kuinka monta polkupyörää kuvassa näet?</i>
Toiminnan mukauttaminen vastaamaan lasten kehitystasoja	Esitetään eritasoisia kysymyksiä, kuten yksinkertaisia ja konkreettisia, mutta myös haastavampia päättelykysymyksiä. Yksinkertainen ja konkreettinen kysymys: <i>Mikä tämä on? (kuvassa on lentokone)</i> <i>Mitä Onni on puuhailemassa? (Onni leikkii autoilla.)</i> Haasteellisempi päättelyä edellyttävä kysymys: <i>Miksi Onni ei halua lähteä ulkoilemaan? (Koska ulkona sataa ja hänen pitää pukea sadevaatteet.)</i>

joka on yksi tutkimusperustaisista menetelmistä lisäämään lukuhetkien vuorovaikutusta sekä edistämään lasten osallistumista ja kielellistä kehittymistä. Menetelmä on alun perin kehitetty lasten ja vanhempien yhteisiin lukuhetkiin. (Whitehurst ym. 1988.) Myöhemmin menetelmää on sovellettu onnistuneesti myös varhaiskasvatuksen lukuhetkiin sekä Suomessa että kansainvälisesti (esim. Sorariutta ym. 2024; Towson, Gallagher & Bingham 2016). Keskusteleavassa lukuhetkessä lapsia kannustetaan ja rohkaistaan aktiiviseen osallistumiseen sen si-

jaan, että he kuuntelisivat passiivisina työntekijän lukemaa tarinaa. Kun lukuhetken tavoitteena on lapsen aktiivinen osallistuminen yhteiseen keskusteluun ja lapsen kielellisten taitojen kehityksen edistäminen, lukuhetken pedagogiikka perustuu opetus- ja ohjausvuorovaikutukseen, jossa toiminta sijoitetaan lapsen lähikehityksen vyöhykkeelle. Taulukossa 1 tiivistetään ja konkretisoidaan, mitkä ovat menetelmän keskeiset periaatteet, ja havainnollistetaan, miten sitä käytännössä voidaan toteuttaa. (Arnold ym. 1994; Whitehurst ym. 1988.)

Keskustelevan lukuhetken aikana suositellaan esitettävän avoimia kysymyksiä, koska lapset tuottavat niihin pidempiä vastauksia kuin suljettuihin (esim. kyllä / ei) kysymyksiin. Joskus työntekijän johdattelusta ja tuesta huolimatta

avoin kysymys saattaa tuntua lapsesta vaikealta, jolloin työntekijä voi alkuun yrittää toistaa kysymystään tai muotoilla sitä uudelleen, mutta tarvittaessa myös madaltaa kysymyksen haasteellisuutta esittämällä suljetun kysymyksen. Tavoitteena on saada lapsi osallistumaan verbaalisesti yhteiseen, jaettuun vuorovaikutukseen kirjan tarinasta, jotta hänen kielellisten taitojensa kehittymistä sekä tarinan ymmärtämistaitoja voidaan edistää. Lapsen verbaalinen vastaus viestii työntekijälle lapsen tarinan ymmärtämisen tasosta. Lapsen taitojen kehittyessä työntekijän suositellaan lisäävän keskustelun haasteellisuutta muun muassa lisäämällä päättelykysymyksiä.

Pienryhmän keskustelevat lukuhetket mahdollistavat lapsille aktiivisemmän osallistumisen, omien kokemusten laajemman jakamisen sekä paremmat edellytykset aremmalle lapselle osallistua kuin koko ryhmälle toteutetut lukuhetket. Pienryhmässä lukuhetket toteutetaan kolmen vaiheen kautta. Ensimmäisen vaiheen tavoitteena on herätellä lasten uteliaisuutta ja vahvistaa kiinnostusta tarinaa kohtaan. Esimerkiksi *Jänistarinat – ymmärtävän kuuntelemisen ohjelmassa* lapset hakevat lukuhetken aluksi kirjeen muodossa olevan tarinan ryhmän postilaatikosta. Kirjettä avatessa lapsia ohjataan muistelemaan edellisen kirjeen tapahtumia. Toisessa vaiheessa kirje luetaan keskustelevan lukemisen menetelmää toteuttaen. Lasten tarinan ymmärtämistä voidaan

Kuva: Jarno Lindfors.

tukea käyttäen tarinan tapahtumia havainnollistavia ja konkretisoivia esineitä tai kuvia. Kolmannessa vaiheessa tarinan tapahtumia muistellaan ja rinnastetaan lapsen omiin kokemuksiin. *Jänistarinat-ohjelmassa* lapset pääsevät kertomaan pikkujänikselle (pehmolelu-

le), mitä kirjeessä oli kerrottu. Lasten tarinan uudelleenkerrontaa voidaan tukea esittäen avoimia ja tarkentavia kysymyksiä tarinasta. Myös tarinan kuvien kautta käytävällä keskustelulla lapsia voidaan auttaa jäsentämään tarinassa esiintyneitä asioita. Tarinan tapahtumiin voidaan palata vielä myöhemmin lukuhetken jälkeen ja tapahtumia voidaan ottaa mukaan lasten leikkeihin. (Mattiinen ym. 2013.)

Tutkimukset ovat näyttäneet keskustelevan lukemisen potentiaalin lasten kielellisten taitojen kehittymiselle, sillä menetelmän on osoitettu edistäneen lasten sanaston, kuullun ymmärtämisen ja päättelytaitojen kehittymistä (Grolig ym. 2020; Mattinen ym. 2013; Towson, Gallagher & Bingham 2016; Whitehurst ym. 1988).

Lasten kielellisten taitojen varhaisen tuen merkitys

Varhaiskasvatuksessa samanikäiset lapset voivat olla kielellisiltä taidoiltaan eritasoisia ja lapsilla voidaan havaita puutteita puheen tuottamisessa tai taidoissa ymmärtää kuulemaansa. Lasten varhaiset suullisen kielitaidon heikkoudet ovat riskitekijä myöhemmälle luetun ymmärtämisen kehittymiselle (Nation ym. 2010). Varhaiskasvatuksessa suositellaan toteuttamaan keskustelevan lukemisen menetelmää, jotta voidaan tukea lapsen kielellisten taitojen kehittymistä. Suomalainen tutkimus osoitti, että keskusteleva lukeminen edisti 4-vuo-

tiaiden kuullun ymmärtämisen taitojen kehittymistä lapsilla, joilla oli havaittu puutteita ymmärtää kuulemaansa (Mattinen ym. 2013). Tutkimuksia keskustelevalle lukemisen yhteydestä kielellisten taitojen riskiryhmään kuuluvien lasten taitojen kehittymiseen ja vaikutusten pysyvyydestä tarvitaan lisää, mutta aiempi tutkimus osoittaa, että keskustelevalle lukemisen menetelmää voidaan suositella varhaiskasvatuksen vuorovaikutteisiin lukuhetkiin edistämään lasten taitojen kehittymistä myös silloin, kun tarvitaan varhaista tukea.

Varhaiskasvatuksessa varhaisen tuen merkitys korostuu silloin, kun lapsella havaitaan puutteita taitojen kehityksessä. Tuki on aloitettava heti, kun tarve on havaittu. Jos lapsella havaitaan pulmia kielellisissä taidoissa, pienryhmässä tai lapsipareittain toteutetuilla keskustelevilla lukuhetkillä työntekijän on mahdollista huomioida lapsen kehitystaso sekä tuen tarve yksilöllisemmin kuin toteuttaessa lukuhetkeä koko ryhmän kanssa. Lukuhetken toiminta suunnitellaan vastaamaan varhaisen tuen tarvetta, kuten esimerkiksi edistämään puheen tuottamista, sanaston, kuullun ymmärtämisen tai päättelytaitojen kehittymistä. Nämä ovat taitoja, jotka vaikuttavat esimerkiksi arjessa tapahtuvaan vuorovaikutukseen toisten kanssa sekä ohjeiden ymmärtämiseen, mutta myös myöhemmin luetun ymmärtämiseen. Selvittääksemme keskustelevalle lukemisen yhteyttä riskiryhmään kuuluvien lasten kielellisten taitojen kehittymiselle, aiomme tutkia varhaisen tuen merkitystä tarkemmin seuraavissa tutkimuksissamme.

Lopuksi

Viimeaikainen kansainvälinen neljännen luokan oppilaiden lukutaitoa käsittelevä PIRLS (*Progress in International Literacy Study*) 2021 -tutkimus osoitti oppilaiden lukutaidon heikentyneen (Leino ym. 2023). Sujuva lukutaito edellyttää tarkkaa teknistä lukutaitoa ja taitoa ymmärtää lukemaansa. Oppilaiden luetun ymmärtämiseen vaikuttavat

sanasto, kuullun ymmärtäminen ja päättelytaidot. Pulmat näissä kielellisissä taidoissa heikentävät lukutaitoa. Varhaiskasvatuksessa tukemalla ja edistämällä lapsen sanaston, kuullun ymmärtämisen ja päättelytaitojen kehittymistä, luodaan tärkeää pohjaa tulevalle lukutaidolle. Myös kiinnostuneisuus kirjallisuutta ja kehittyvää lukijuutta kohtaan luodaan jo varhain. Lasten ja työntekijän myönteiset kokemukset lukuhetkistä voivat myönteisesti vaikuttaa lapsen kiinnostuneisuuteen kirjallisuutta kohtaan ja edistää lukumotivaatiota myöhemmin.

Lähteet:

- Arnold, D. H., Lonigan, C. J., Whitehurst, G. J. & Epstein, J. N. 1994. Accelerating language development through picture book reading: Replication and extension to a videotape training format. *Journal of Educational Psychology* 86 (2), 235–243. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.86.2.235>
- Grolig, L., Cohrdes, C., Tiffin-Richards, S. P. & Schroeder, S. 2020. Narrative dialogic reading with wordless picture books: A cluster-randomized intervention study. *Early Childhood Research Quarterly*, 51, 191–203. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2019.11.002>
- Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K. & Puhakka, E. 2023. Puoli tuntia lukemista. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/86985/978-951-39-9620-8_KTL-T_37_jyx.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 4.11.2024)
- Mattinen, A., Kajamies, A., Räsänen, P., Hannula-Sormunen, M., & Lehtinen, E. 2013. Jänistarinat – ymmärtävän kuuntelemisen ohjelma varhaiskasvatukseen. *NMI-bulletin* 23 (2), 41–59. <https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2015/05/Mattinen-ym.pdf> (viitattu 1.11.2024)
- Nation, K., Cocksey, J., Taylor, J. & Bishop, D. 2010. A longitudinal investigation of early reading and language skills in children with poor reading comprehension. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 51 (9), 1031–1039. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02254.x>
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M.-K., Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. 2019. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa: Varhaiskasvatustuennitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_1519.pdf (viitattu 28.10.2024.)
- Sorariutta, A., Kajamies, A., Lepola, J., Hannula-Sormunen, M. & Mattinen, A. 2024. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden vuorovaikutusosaamisen kehittäminen: Luetaan jutustellen -interventio. *Kasvatus* 55 (1), 6–20. <https://doi.org/10.33348/kvt.143502>
- Towson, J., Gallagher, P. & Bingham, G. 2016. Dialogic reading: Language and preliteracy outcomes for young children with disabilities. *Journal of Early Intervention* 38 (4), 230–246. <https://doi.org/10.1177/1053815116668643>
- Vygotsky, L. S. 1978. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Soubberman (toim.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Whitehurst, G. J., Falco, F. L., Lonigan, C. J., Fischel, J. E., DeBaryshe, B. D., Valdez-Menchaca & Caulfield, M. 1988. Accelerating language development through picture book reading. *Developmental Psychology* 24 (4), 552–559. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.24.4.552>